

Универзитет у Београду

Факултет политичких наука

Београд, 2. децембар 2024. године

Веће Одељења за међународне студије размотрило је на седници одржаној 29. августа 2024. године пријаву завршног рада (MA Peace, Security and Development (мастер академске студије Мир, безбедност и развој)) под називом “Can Geopolitical Rivals be Astropolitical Allies? A Case Study of the United States-Russian Federation Space Cooperation, 1991–2024”, кандидаткиње Милице Шљиванчанин, и предложило комисију за преглед и оцену у саставу доц. др Милан Крстић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука; др Срђан Кораћ, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд, и доц. др Марко Ковачевић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, ментор. Након прегледаног завршног рада Комисија усваја следећи

ИЗВЕШТАЈ

Мастер рад кандидаткиње Милице Шљиванчанин под називом „Can Geopolitical Rivals be Astropolitical Allies? A Case Study of the United States-Russian Federation Space Cooperation, 1991–2024” писан је на енглеском језику и садржи 73 стране текста. Сходно Правилнику о академској честитости Факултета политичких наука, мастер теза је прошла проверу академске честитости у програму *Turnitin*. Коначан резултат провере је 12% сличности, и односи се на текстуална преклапања, тј. устаљене језичке формулације, цитате и парафразе који су написани у складу са академским узусима.

Рад се састоји од седам поглавља и списка коришћене литературе, као и изјаве о академској честитости, захвалнице и биографије кандидаткиње. У првом поглављу (увод), кандидаткиња прво образлаже предмет и циљеве истраживања, а то је свемирска сарадња између Сједињених Америчких Држава и Руске Федерације, тј. њихових космичких агенција НАСА и Роскосмос, у периоду од 1991. до 2024. године. У мастер раду се испитују разлози због којих сарадња двеју држава у сложенем партнерству њихових ресорних свемирских агенција одолева упркос геополитичким тензијама које оптерећују њихове

шире безбедносно-политичке и економске односе. У раду кандидаткиња истражује мотивацију, успехе и препреке које одређују америчко-руско свемирско партнерство. Средишње истраживачко питање овог мастер рада гласи: „Могу ли геополитички ривали, тј. Сједињене Државе и Руска Федерација, прерасти у астрополитичке савезнике?” Истраживачку загонетку у овом раду представља то да Сједињене Државе и Русија, као две класичне свемирске суперсиле из доба Хладног рата успевају да у последњих тридесетак година развијају и одржавају сарадњу у области истраживања свемира упркос геополитичким и безбедносним изазовима који оптерећују њихове сложене односе. Да би се одговорило на истраживачко питање, кандидаткиња користи концепт *астрополитике* који се у литератури у области стратешких и међународних студија користи тек у последњих двадесет година, и недовољно је познат и искоришћен у истраживањима у овом делу Европе.

Општа хипотеза овог мастер рада гласи:

Геополитички ривали могу прерасти у астрополитичке савезнике кроз дељене интересе у истраживању свемира

Две посебне хипотезе овог мастер рада су:

1. На астрополитичку сарадњу утиче шира геополитичка динамика и она може постојати самостално због обостране научне и економске користи;
2. Појава нових свемирских сила попут Кине могла би да делује као катализатор сарадње САД и Русије у свемиру.

Хипотетички оквир пружа структуриран приступ испитивању сложене интеракције између геополитичког ривалства и свемирске сарадње, и засноване су на теоријским перспективама из дисциплине међународних односа те емпиријским доказима из историјских и савремених примера сарадње САД и Русије у свемиру.

У теоријском смислу, ова мастер теза доноси расправу о сазнајној вредности, пре свега, реалистичког и конструктивистичког приступа проучавању међународних односа у домену астрополитике.

Наиме, ова два приступа, поред либералног, значајно се разликују по основним претпоставкама и објашњењима о начинима и природи интеракције држава у међународном систему, а такође веома различито тумаче потенцијал сарадње и својства те сарадње међу државама. Реалистички песимизам, како то кандидаткиња тврди, не одговара почетним хипотезама овог мастер рада, будући да пракса показује да је супротно реалистичким тврдњама о сарадњи великих сила она могућа, а не у домену испуњења сопствених интереса, због чега се чини да је конструктивистички приступ погоднији за објашњење динамике односа између САД и Русије у домену астрополитике.

У другом поглављу дат је преглед литературе, где се представља концепт астрополитике пре свега на трагу мишљења Еверета Долмана у делу *Astropolitics: Classical Geopolitics in the Space Age* (2002). Указано је на могућности истраживања на раскршћу геополитике и астрополитике, као потпољима дисциплине међународних односа. Према Долману, астрополитика разматра стратешке импликације свемирских активности, укључујући постављање сателита, истраживање свемира и милитаризацију свемира. Ова перспектива је заснована на идеји да контрола над свемиром може дати значајне стратешке предности актерима, слично као и контрола над кључним географским територијама на Земљи. Осим реалистичке перспективе, значајни су и на либерализму засновани увиди који се тичу свемира као глобалног јавног добра (енг. *global commons*), где се наглашава потреба за сарадњом при управљању тим простором ради добробити целокупног човечанства. Изазов овим устаљеним концептима може представљати и успон нових свемирских сила, попут Кине, чиме се стратешке рачунице додатно усложњавају. Кандидаткиња указује на то да би стратешки императиви супротстављања кинеском утицају у свемиру могу подстаћи појачану сарадњу између Сједињених Држава и Русије, упркос њиховим ширим геополитичким тензијама. Као неки од примера сарадње наводе се Apollo-Soyuz Test Project из 1975. године и Међународна свемирска станица која је у функцији од 1998. године – чиме се истовремено мире геополитичко ривалство и научна сарадња свемирских сила.

У трећем поглављу је изложен теоријски и методолошки оквир истраживања, укључујући објашњења и методе путем којих су дати одговори на истраживачка питања и проверити с њима повезане хипотезе. У настојању да оспори нека од преовлађујућих реалистичких полазишта у интердисциплинарној литератури о астрополитици, кандидаткиња тежи да у

складу са конструктивистичком теоријом образложи схватање свемира као простора где се сарадња међу државама може одвијати упркос геополитичким тензијама. Тако схваћен истраживачки поступак требало би да понуди не само алтернативно, већ свеобухватно разумевање фактора који утичу на космичку сарадњу САД и Русије. Анализом садржаја научне литературе, практичнополитичких студија и званичних докумената омогућено је да се утврде кључне теме и обрасци у свемирској сарадњи САД и Русије. Студије случаја баве се значјаним пројектима сарадње попут Аполо-Сојуз, Међународне свемирске станице и новијих покушаја истраживања Месеца и Марса. На овај начин, омогућено је продубљено разумевање потенцијала за партнерство у астрополитици између држава упркос геополитичком ривалству.

У четвртном поглављу је укратко изложен историјат сарадње Сједињених Држава и Совјетског Савеза у области свемирских послова, уз приказ облика и примера те сарадње. Успех мисије Аполо-Сојуз успостављене током 1970-их година поставио је основу за будућу међународну сарадњу, укључујући дугогодишње партнерство на Међународној свемирској станици (МСС) од 1990-их година. Показало се да би свемир могао да послужи као неутрално тло, где би геополитичке тензије могле да се оставе по страни у корист заједничког истраживања и унапређења људског знања. Међународна свемирска станица, као производ споразума НАСА-е и Роскосмоса из 1998. године, представља пример либералних идеала, омогућавајући овим двема земљама да се ангажују у конструктивним партнерствима која унапређују заједничке циљеве. Пратећи овај пут, конструктивизам наглашава улогу идеја, норми и идентитета у обликовању међународних односа. Са конструктивистичке тачке гледишта, сарадња између Русије и САД на МСС-у може се схватити као процес обликован идентитетима и заједничким вредностима две земље, које су еволуирале током времена. Ова сарадња представља промену норми око истраживања свемира — од домена хладноратовског ривалства ка домену научне сарадње. За конструктивисте, МКС је више од обичне научне платформе; она симболизује променљиви међународни поредак где се на свемир све више гледа као на подручје мирољубиве сарадње, а не као војну конкуренцију

У петом поглављу анализиран је геополитички утицај сарадње између Сједињених Држава и Совјетског Савеза. С тим у вези, нагласак је стављен на значај који технолошки развој има

за односе међу државама и њихову сарадњу у свемиру. Поред тога, пето поглавље се бави и формирањем савеза и стратешких партнерстава у свемиру, посебно у контексту све већег утицаја нових државних и недржавних актера у свемирској политици, са посебним нагласком на све већи утицај Кине. Размишљајући о историји космичке сарадње САД и Русије од 1991. до 2024. године, јасно је да су упркос изазовима које представљају текућа геополитичка ривалства, заједнички напори у свемиру, као што су програм Шатл-Мир и МСС, показали потенцијал за мирно ангажовање чак и када су односи на Земљи пуни напетости. Наслеђе ових кооперативних подухвата наставља да обликује астрополитичко окружење, сугеришући да, иако су будући исходи неизвесни, поуке од претходне сарадње свакако се налазе у залеђу као залог за будуће одлуке у астрополитичком домену. За успешну космичку сарадњу Сједињених Држава и Русије кључна је технолошка компатибилност. Заједничке мисије се ослањају на беспрекорну интеграцију система, процедура и канала комуникације. Ово захтева да свемирске летелице буду компатибилне за пристајање, астронаути могу несметано да комуницирају, а сва опрема поуздано функционише у тешким условима свемира.

Кандидаткиња у анализи примећује упркос томе што САД и Русија деле заједнички интерес у истраживању свемира, њихови стратешки циљеви се знатно разликују, што представља додатне изазове њиховој сарадњи. САД се све више фокусирају на комерцијалне свемирске подухвате и истраживање дубоког свемира, као што су мисије на Марс и успостављање одрживог присуства људи на Месецу. Овај помак ка комерцијалном ангажману, вођен партнерством са приватним компанијама, наглашава иновације, економичност и брзе рокове развоја технологије. С друге стране, Русија приоритет даје свом програму летова у свемир, који остаје кључни елемент националног поноса и симбол њеног дугогодишњег свемирског наслеђа. Поред тога, од касних 2000-их Русија је показала снажно интересовање за проширење својих војних свемирских капацитета, укључујући сателитску одбрану и антисателитску технологију, одражавајући њен поглед на свемир као кључни аспект националне безбедности. Ови различити приоритети могу створити неусклађеност у заједничким подухватима. Упркос овим изазовима, основа сарадње САД и Русије у свемиру остаје јака, укореењена у деценијама сарадње и заједничких достигнућа.

Успон Кине подстакао је стратешку преоријентацију и америчке и руске свемирске политике. За САД, напредак Кине се сматра директним изазовом, што подстиче повећана улагања у свемирске капацитете и формирање савеза кроз иницијативе као што је Артемис споразум. За Русију, Кина представља и конкурента и потенцијалног савезника против западне доминације у свемиру. С обзиром на затегнуте односе САД и Русије, Русија се све више окреће Кини ради потенцијалних партнерстава, као што су предлози за заједничко истраживање Месеца и развој свемирских станица. Кандидаткиња, између осталог, запажа да геополитичке тензије, попут оних између САД, Русије и Кине, могу се прелити у мултилатералне свемирске иницијативе, компликујући напоре за формирање инклузивних партнерстава. Бриге о националној безбедности, контрола извоза и надметање за технолошко лидерство могу деловати као препреке дубљој сарадњи. Поред тога, различити регулаторни оквири, стандарди и стратешки приоритети међу државама могу да ометају несметано извршавање мултилатералних мисија, што захтева пажљиве преговоре и компромисе.

У шестом поглављу су представљене перспективе и могућности међународне сарадње у свемиру. Сарадња у свемиру између САД и Русије превазилази билатералне односе; има шире импликације на међународне односе и глобалну стабилност. Сарадња у свемиру служи као мере за изградњу поверења, подстичући дијалог и смањујући ризик од сукоба. У свету где геополитичке тензије често расту, космичка сарадња нуди јединствен и вредан канал за дипломатију. Штавише, сарадња између САД и Русије представља преседан у томе како нације које путују у свемир могу да раде заједно, чак и суочене са значајним изазовима. Како нове силе попут Кине и Индије настављају да проширују своје свемирске капацитете, успостављено партнерство између САД и Русије може послужити као модел за мултилатералну сарадњу. Показујући да је сарадња не само могућа већ и корисна, САД и Русија могу помоћи у обликовању инклузивније и колаборативне глобалне свемирске заједнице. Одређена страховања од милитаризације свемира, укључујући развој антисателитског оружја, сајбер способности које циљају свемирску инфраструктуру, и успостављање војних огранака посвећених свемирским операцијама, наглашава растући потенцијал да свемир постане ново поприште сукоба. Овај тренд је отежан недостатком свеобухватних међународних споразума који се баве јединственим изазовима свемирске

безбедности и управљања. Мере за изградњу поверења, као што су заједничке мисије у свемир, иницијативе за сарадњу у истраживању и споразуми о сарадњи о управљању свемирским саобраћајем, такође могу да подстакну дух међусобног поштовања и поверења.

У последњем, седмом поглављу, налази овог истраживања наглашавају сложен, али обећавајући потенцијал астрополитике да олакша сарадњу између Сједињених Држава и Русије, чак и усред текућих геополитичких изазова. Иако ривалства и стратешки интереси често прете да ометају сарадњу, ова студија показује да јединствени услови истраживања свемира омогућавају комплементарно усклађивање интереса, подржано и научним тежњама и политичком вољом. Испитујући историјске, геополитичке и димензије оријентисане ка будућности, истраживање доприноси области међународних односа показујући да свемир може послужити као неутрална платформа на којој се могу неговати поверење и сарадња, чак и између конкурентских сила. Ова теза је систематски истражила америчко-совјетско-руску сарадњу у свемиру из историјске, теоријске и перспективне перспективе.

У складу са наведеним, Комисија сматра да је кандидаткиња Милица Шљиванчанин у свом мастер раду показала разумевање теме коју истражује, као и да је пружила аргументе у прилог својој тези. На основу наведеног Комисија сматра да завршни рад кандидаткиње Милице Шљиванчанин под називом “Can Geopolitical Rivals be Astropolitical Allies? A Case Study of the United States-Russian Federation Space Cooperation, 1991–2024”, испуњава све законом прописане услове за јавну одбрану.

Комисија:

доц. др Милан Крстић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука

др Срђан Кораћ, виши научни сарадник, Институт за политичке студије

доц. др Марко Ковачевић, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука, ментор